

**رویکرد و عملکرد حدیثی
شیخ صدوق و شیخ مفید
در تعامل میان عقل و نقل
در حوزه اعتقادات**

دکتر زینب ایزدخواستی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شوشتر

سرشناسه	:	ایزدخواستی، زینب، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور	:	رویگرد و عملکرد حدیثی شیخ صدوق و شیخ مفید در تعامل میان عقل و نقل در حوزه اعتقادات/ زینب ایزدخواستی.
مشخصات نشر	:	قم: اثر قلم، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۸۷ ص.
شابک	:	۲۵۰۰۰۰ ریال ۹-۷۹-۹۷۵۸۱-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۸۵ - ۸۷
موضوع	:	عقل گرایی (اسلام)
موضوع	:	*(Islam Rationalism)
موضوع	:	ابن بابویه، محمد بن علی، ۳۱۱ - ۳۸۱ ق. -- دیدگاه درباره عقل گرایی (اسلام)
موضوع	:	مفید، محمد بن محمد، ۳۳۶ - ۴۱۳ ق. -- دیدگاه درباره عقل گرایی (اسلام)
موضوع	:	حدیث -- روش شناسی
رده بندی کنگره	:	۲/۲۲۹BP
رده بندی دیویی	:	۴۸۱۲/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۴۶۹۸۰۱

نام کتاب: رویگرد و عملکرد حدیثی شیخ صدوق و شیخ مفید در تعامل میان عقل و نقل در حوزه اعتقادات

مؤلف: دکتر زینب ایزدخواستی

ناشر: اثر قلم (۰۹۱۲۴۵۱۶۲۴۲)

چاپخانه: احسان

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰ ه.ش

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۵۸۱-۷۹-۹

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

مراکز پخش:

۰۹۱۶۳۱۶۴۴۰۲

فهرست مطالب

۳..... مقدمه

فصل ۱:

رویکرد و عملکرد عقل گرایانه شیخ صدوق در حوزه اعتقادات

۱. ماهیت و کارکرد عقل و نقل در روایات..... ۸
۲. عملکرد شیخ صدوق در تعامل میان عقل و نقل..... ۱۲
- ۱-۲. قضایایی که فقط با نقل قابل اثبات است..... ۱۲
- ۲-۲. قضایایی که با اقامه دلیل و استدلال قابل اثبات است..... ۱۳
- ۳-۲. مسائلی که فقط با عقل قابل اثبات است..... ۱۴
- ۴-۲. قضایایی که هم با عقل و هم با نقل قابل اثبات است..... ۱۵
- ۱-۴-۲. بهره‌مندی از عقل و نقل در معرفت پروردگار..... ۱۶
- ۲-۴-۲. بهره‌مندی از عقل و نقل در نقل روایات..... ۱۷
- ۳-۴-۲. بهره‌مندی از استدلال‌های دیگر صاحب‌نظران..... ۲۰
- ۴-۴-۲. بهره‌مندی از عقل در بطلان داده‌ها:..... ۲۲
- ۵-۴-۲. بهره‌مندی از عقل در تخصیص دلیل عقلی بر دلیل نقلی..... ۲۴
- ۶-۴-۲. بهره‌مندی از عقل و نقل در پاسخگویی به مسائل..... ۲۵
- ۷-۴-۲. بهره‌مندی از عقل و نقل در مناظره و رد مخالفان..... ۲۶
- ۸-۴-۲. بهره‌مندی از عقل و نقل در تأویل روایات..... ۲۸
- ۹-۴-۲. بهره‌مندی از عقل در پذیرش داده‌ها..... ۲۹

فصل ۲:

رویکرد و عملکرد عقل گرایانه شیخ مفید در حوزه اعتقادات

۱. مفهوم عقل از منظر شیخ مفید..... ۳۵
۲. کارکرد عقل از منظر شیخ مفید..... ۳۸
۳. عملکرد شیخ مفید در تعامل عقل و نقل..... ۳۹

فصل ۳:

رویکرد و عملکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در کیفیت تعامل عقل و نقل

۱. ارزیابی رویکرد و عملکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در کیفیت تعامل عقل و نقل ... ۴۷
۲. مصادیقی از رویکرد و عملکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در کیفیت تعامل عقل و نقل . ۴۹
- ۱-۲. مخلوق بودن افعال بندگان ۴۹
- ۲-۲. اعتقاد در جبر و تفویض ۵۲
- ۳-۲. اعتقاد به قضا و قدر ۵۶
- ۴-۲. اعتقاد در فطرت و هدایت ۶۰
- ۵-۲. استطاعت ۶۲
- الف. بررسی سندی ۶۴
- ب. بررسی متنی ۶۵
- ج. استدلال عقلی ۶۵
- ۶-۲. بداء ۶۸
- الف. استناد به روایات حاکی از نکات ادبی ۷۰
- ب. استدلال عقلی ۷۱
- ۷-۲. کیفیت نزول قرآن ۷۲
- ۸-۲. کیفیت نزول وحی ۷۶
- ۹-۲. مشیت و اراده الهی ۷۸
- ۱-۹-۲. حقیقت اراده ۷۸
- ۲-۹-۲. اراده ذاتی است یا فعلی ۷۹
- ۳-۹-۲. اراده خدا و انسان ۸۱
- فهرست منابع ۸۵

مقدمه

سپاس پروردگاری را که انسان را آفرید و به او آنچه را نمی دانست، آموخت. پروردگاری که بیان و نوشتن با قلم را به او یاد داد و سپاس او را که بی نگاه لطفش هیچ کاری به سامان نمی رسد.

اگرچه عقل از موهبت هایی است که پروردگار به انسان ارزانی داشته است؛ اما از آنجایی که منشأ عقل، بشری است و شرایط سهو و خطا در عقل در انسان عادی بسیار مشهود است؛ از این روی می تواند بهانه ای باشد در دست پیروان برخی از ادیان دیگر که نسبت به بُعد عقلانی بی اعتنا بوده و فرض ایمان را با استدلال و برهان و بُعد عقلانی سازگار نبینند. همین گرایش های افراطی در بُعد ایمان و فاصله گرفتن از معرفت و تعقل به ویژه در جهان مسیحیت، موجب برافروختن گروهی علیه دین، بدینی نسبت به ایمان مذهبی، ضدیت با تعقل دینی و گسترش سکولاریسم^۱ شده است.

با وصف نکات مزبور انتظار می رود که نوع بشریت به نقش حیاتی و ارزش معنوی دین توأم با عقل توجه نموده و راه کارهای عالمان دینی نظیر دو متفکر مورد بحث (شیخ صدوق و شیخ مفید) در این نوشتار را در عرصه های عقل و اندیشه از یاد نبرد و از این سرمایه های گران سنگ الهی در تعهد و التزام به وظایف عقلانی غفلت نورزد. همچنین باید بدین رهیافت توجه داشت که سکولاریست ها پیوسته در آرزوی انزوای دین به سر می برند؛ لذا دین گرایان نیز نباید از نقش عقل غفلت ورزند و باید پیوسته معیارهای عقلانی را در هر حرکت دینی و به طور کلی تعبد به وظایف الهی مدنظر قرار دهند، به گونه ای که احساس نشود در قلمرو دین و دیانت، عقل، دست خوش نسیان و بی مهری قرار گرفته است که آن نیز خسارت بزرگی است و

چه بسا صف عقل گرایان و دین گرایان را در فاصله دورتری از هم قرار خواهد داد. از این جهت در این مجموعه، رویکرد حدیثی-کلامی این دو دانشمند برجسته شیعه - شیخ صدوق و شیخ مفید- با اعتماد به دو منبع معرفت شناختی مهم (نقل و عقل) مورد توجه قرار خواهد گرفت.

شایان ذکر است، توصیف برخی دانشیان از دو متفکر برجسته شیعی؛ یعنی شیخ صدوق به نص گرایی و شیخ مفید به عقل گرایی، آنها را در دو طیف مقابل هم قرار داده است. از این روی، بررسی و تحلیل راهکارهای مورد توجه شیخ صدوق و شیخ مفید در جایگاه نقل و عقل در قلمرو دین و رابطه آنها با یکدیگر نه تنها در فضای جامعه مسلمانان و به ویژه شیعیان، بلکه در عالم بشریت ضروری می نماید. بنابراین این نوشتار تحت عنوان رویکرد و عملکرد حدیثی شیخ صدوق و شیخ مفید در تعامل میان عقل و نقل در حوزه اعتقادی-کلامی با تأکید بر «اعتقادات الامامیه» و «تصحیح اعتقادات الامامیه» شامل فصل های ذیل است:

فصل اول با عنوان رویکرد و عملکرد عقل گرایانه شیخ صدوق در حوزه اعتقادات دو مبحث عمده را دربردارد: یک: ماهیت و کاربرد عقل و نقل در روایات؛ ب: رویکرد و عملکرد شیخ صدوق در تعامل میان عقل و نقل. با توجه به بررسی آثار شیخ صدوق، رویکرد و عملکرد حدیثی وی در به کارگیری عقل در مباحث اعتقادی (کلامی) را می توان در دو دسته مشاهده کرد:

الف. قضایایی که فقط با نقل قابل اثبات است.

ب. قضایایی که با اقامه دلیل و استدلال قابل اثبات است.

که این قسم اخیر را به دو دسته می توان مجزا کرد: یک. مسائلی که فقط با عقل قابل اثبات است؛ دو. قضایایی که هم با عقل و هم با نقل قابل اثبات است.

شایان ذکر است که شیخ صدوق از عقل و نقل در اثبات بسیاری از قضایا به شکل متنوع بهره برده است. نظیر: بهره مندی از عقل در پذیرش داده ها، بهره مندی از عقل در بطلان داده ها، بهره مندی از عقل در تخصیص دلیل عقلی بر دلیل نقلی، بهره مندی از عقل و نقل در معرفت پروردگار، بهره مندی از عقل و نقل در نقد روایات، بهره مندی از استدلال های دیگر صاحب نظران، بهره مندی از عقل در بطلان داده ها، بهره مندی از عقل در تخصیص دلیل عقلی

بر دلیل نقلی، بهره‌مندی از عقل و نقل در پاسخ‌گویی به مسائل، بهره‌مندی از عقل و نقل در تأویل روایات.

در فصل دوم نیز با عنوان رویکرد و عملکرد عقل گرایانه شیخ مفید در حوزه اعتقادات به مفهوم عقل از منظر شیخ مفید و کارکرد عقل از منظر وی پرداخته شده است و همچنین عملکرد شیخ مفید در تعامل عقل و نقل مطمع نظر قرار گرفته است.

در فصل سوم؛ رویکرد و عملکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در کیفیت تعامل عقل و نقل به شکل تطبیقی مورد توجه و ارزیابی قرار گرفته است و در جستجو در آثار ایشان مصادیقی از این رویکرد و عملکرد در کیفیت تعامل عقل و نقل بازگو گردیده است.

در پایان لازم می‌دانم، مراتب سپاس خود را ابراز نمایم، نسبت به همه عزیزانی که این جانب را در پژوهش و نگارش این مجموعه یاری داده اند، از جمله دکتر محمدتقی دیباری بیدگلی، دکتر مریم ایزدخواستی، سرکارخانم زهرا نوفرستی.

و پیشاپیش از صاحب نظرانی که این نوشتار را مورد نقد و نظر قرار داده و در رفع نقص و تکمیل آن نگارنده را مورد توجه قرار دهند، بسیار سپاسگزارم.

«وما توفیق الا بالله علیه توکلت والیه انیب»

زینب ایزدخواستی

اهواز ۱۴۰۰/۵/۲۶ مصادف با هشتم محرم الحرام ۱۴۴۳